

A V A U K S E T

Isät vapaalla

Ketkä pitävät isyys- ja vanhempainvapaata ja miksi?

JOHANNA LAMMI-TASKULA

Vuoden 2003 alusta Suomessa tuli voimaan vanhempainvapaan uudistus, joka muiden Pohjoismaiden esimerkkiä seuraten antaa suomalaisille isille mahdollisuuden omaan ”isäkuukauteen”: jos isä pitää kaksi viikkoa vanhempainvapaata, hän saa kaksi lisäviikkoa isyysvapaata. Entuudestaanhan isillä on oma kolmen viikon isyyslomansa, jonka enemmistö isistä pitää. Vain äidille tarkoitettu äitiysvapaa on puolestaan noin neljän kuukauden mittainen. Vaikka äitiysvapaan jälkeen alkava, reilun puolen vuoden vanhempainvapaakausi on tarkoitettu yhtä hyvin isille kuin äideillekin, vain muutama prosentti isistä on pitänyt vanhempainvapaata. Ylimääräisillä lisäviikoilla on tarkoitus houkutella aiempaa useampia isiä vanhempainvapaalle.

Toinen perhevapaajärjestelmän uudistus, jolla isiä halutaan houkutella jakamaan vanhempainvapaata, on osittaisen vanhempainvapaan mahdollisuus. Vuoden 2003 alusta pienten lasten vanhemmat ovat voineet pitää vanhempainvapaata myös osittaisena siten, että äiti ja isä ovat samanaikaisesti osittaisella vapaalla ja osa-aikatyössä. Näin lasta hoitaa kerrallaan vain toinen vanhemmista. Osa-aikatyöstä sovitaan työnantajan kanssa.

Uudistusten arvioimiseksi on hyvä tuntee tilanne ennen uudistusten voimaantuloa: kuinka monet isät ovat pitäneet isyys- ja vanhempainvapaata ja kuinka pitkiä jaksoja. Kansaneläkelaitoksen vuosittaiset tilastot kertovat ansiosidonnaisen isyys- ja vanhempainrahan saajista. Niiden mukaan vuonna 2001 isyysrahaa sai noin 43 000 miestä ja vanhempainrahaa noin 1 500 miestä. Keskimääräinen isyysvapaan pituus oli 13 arkipäivää ja isän vanhempainvapaan pituus 65 arkipäivää. Isyys- ja vanhempainvapaan ajalta maksettavan päivärahan suuruus oli isillä keskimäärin 52 euroa/päivä. (Kelan tilastollinen vuosikirja 2001.)

Eritellympää tietoa miesten perhevapaiden käytöstä ei tähän mennessä ole ollut saatavilla. Vanhempain- tai hoitovapaalla olevia miehiä on niin vähän, että he eivät hevillä osu erilaisten perhevapaata tai pikkulasten hoitojärjestelyjä käsittelevien kyselytutkimusten otokseen. Esimerkiksi Stakesin ja Tampereen yliopiston viidellätoista työpaikalla toteuttamassa Työelämän ja perhe-elämän yhteensovittamisprojektin kyselytutkimuksessa oli 1 100 vastaajan joukossa vain seitsemän vanhempainvapaata pitänyttä miestä (Lammi-Taskula 1998); Stakesin ja Kelan lastenhoitojärjestelyjä selvittäneessä, yli 6 000 perhettä tavoitaneessa kyselyssä 97 prosenttia vastaajista oli naisia ja vain prosentin verran isiä oli vanhempain- tai hoitovapaalla (Takala 2000).

Teimme vuodenvaihteessa 2001/2002 postikyselyn perhevapaista. Halusimme saada aineistoon pienten lasten äitien lisäksi myös laajan joukon isiä. Kelan rekistereistä poimittiin vuonna 1999 syntyneiden lasten vanhemmista kaikki vanhempainrahaa saaneet isät sekä 1/20 isyysrahaa saaneista isistä. Vanhempainrahaa saaneista äideistä poimittiin 8., 18. ja 28. päivä syntyneet, jotka yhdessä muodostavat noin kymmenesosan kaikista vuonna 1999 syntyneiden lasten äideistä. Kyselyyn vastasi 1 413 miestä ja 3 295 naista, vastausosuus oli miehillä 49 prosenttia ja naisilla 59 prosenttia.

Poimintatavasta johtuen isäaineistosta puuttuvat sellaiset isät, jotka eivät ole pitäneet minkäänlaista perhevapaata. Isäaineisto ei siten ole vuonna 1999 syntyneiden lasten isiä edustava otos, aineiston vastaajista 93 prosenttia on ollut isyysvapaalla, 38 prosenttia vanhempainvapaalla ja 12 prosenttia hoitovapaalla. Vaikka isäaineiston rajoissa ei ole mahdollista verrata vapaita pitäneitä miehiä vapaata pitämättömiin, vertailua voi kuitenkin tehdä äitiaineiston avulla, sillä se sisältää

puolisoa koskevia tietoja. Äitiaineistossa isyys-, vanhempain- tai hoitovapaata pitäneiden puolisoiden osuus vastaa suunnilleen keskimääräistä väestöstä (70 % pitänyt isyysvapaata, 1 % vanhempainvapaata, 2 % hoitovapaata).

Verrattuna Kelan isyys- tai vanhempainpäivärahaa vuonna 2001 saaneisiin miehiin aineistossa on vähemmän nuoria, alle 35-vuotiaita isä. Siksi isäaineisto on painotettu iän mukaan niin, että ikäjakauma vastaa valtakunnallista jakautumaa. Äitiaineistossa isän ikä ei ole mukana muuttujana.

Isyysvapaan käyttö

Pohjoismainen tutkimus kertoo, että isyys- ja vanhempainvapaan pitäminen on yhteydessä paitsi isän omaan myös äidin asemaan työelämässä (mm. Sännti 1990; Carlsen 1994; Brandth & Överli 1998; Bekkengen 1999; Olsen 2000; Plantin 2001). Äitiaineistomme perusteella isyysvapaalle olivat muita yleisemmin jääneet keskituloiset, toimihenkilö- ja asiantuntijatehtävissä työskentelevät miehet sosiaali-, terveys- ja opetusosalta, mutta myös tekniseltä alalta ja teollisuudesta. Nuorten, koulutettujen ja toimihenkilö- tai asiantuntijatehtävissä toimivien naisten puoliset olivat pitäneet muiden naisten puolisoita useammin isyysvapaata.

Isyysvapaan esteinä näyttäisivät olevan miehen johto- tai esimiesasema, mutta myös pienet tulot. Maataloudessa ja rakennusalalla työskentelevät miehet olivat äitiaineiston perusteella pitäneet muita miehiä harvemmin isyysvapaata. Puolison isyysvapaa oli harvinaisempi myös, jos kyselyyn vastannut äiti oli yli 40-vuotias, vähemmän koulutettu, työntekijäasemassa tai pienituloinen.

Isyysvapaan pituus on ikäpainotetussa isäaineistossa yhteydessä isän ikään ja työnantajasektoriin sekä toimialaan: kolmikymppiset isät ovat pitäneet pidempiä isyysvapaita kuin kaksikymppiset tai nelikymppiset. Yksityissektorilla työskentelevät miehet ovat pitäneet kunta- ja valtio-sektorilla työskenteleviin verrattuna lyhyempiä isyysvapaita. Kolmen viikon isyysvapaat ovat yleisimpiä sosiaali- ja terveysalalla sekä maataloudessa työskentelevien isien joukossa, harvinaisimpia ne ovat opetus- ja taidealalla sekä rakennusalalla. Isän koulutus, ammattiasema tai tulot eivät ikäpainotetussa aineistossa olleet yhteydessä isyysvapaan pituuteen.

Vanhempainvapaan käyttö

Samoin kuin muutaman viikon mittaista isyysvapaata myös pidempää vanhempainvapaata olivat muita miehiä enemmän pitäneet hyvässä asemassa työelämässä olevat miehet: koulutetut asiantuntijat. Isän akateeminen koulutus lisäsi vanhempainvapaan esiintymistä kuitenkin vain niissä perheissä, joissa myös puolisoilla oli korkeakoulututkinto. Myös äitiaineiston perusteella äidin akateeminen koulutus ja/tai hyvätuloisuus lisäsivät isän vanhempainvapaan käyttöä. Puolisoiden koulutustason välillä on vahva yhteys: korkeakoulututkinnon suorittaneista isistä kahdella kolmesta on korkeakoulututkinnon suorittanut puoliso.

Yli 30-vuotiailla miehillä vanhempainvapaat olivat yleisempiä kuin sitä nuoremmilla. Julkisella sektorilla tieteellisellä tai sosiaali- ja terveysalalla työskentelevät miehet olivat jääneet eniten vanhempainvapaalle ja yksityissektorilla teollisuudessa, kaupallisella tai rakennusalalla työskentelevät vähiten.

Vanhempainvapaalla olleista isistä 40 prosenttia kertoi pitäneensä vapaata enintään kuukauden ja 59 prosenttia enintään kaksi kuukautta. Viidesosa isistä oli ollut vapaalla vähintään viisi kuukautta. Äitiaineistossa kolme neljästä vanhempainvapaata pitäneestä puolisoista on pitänyt vapaata enintään kaksi kuukautta. Äitien ilmoittama isän vanhempainvapaa on kestänyt keskimäärin yhdeksän viikkoa, isien itsensä raportoima keskipituus on kymmenen viikkoa. Isäaineistoon ovat toisin sanoen valikoituneet ne, jotka ovat pitäneet pidempiä vanhempainvapaita.

Isän vanhempainvapaan pituus on yhteydessä hänen koulutustasoonsa ja ammattiasemaansa: korkeammin koulutetut, asiantuntijatehtävissä tai esimiesasemassa olevat miehet ovat pitäneet lyhyempiä vanhempainvapaita kuin vähemmän koulutetut, työntekijäasemassa olevat tai alemmat toimihenkilöt. Myös puolison ammattiasemalla on merkitystä: pidempiä vanhempainvapaita ovat muita harvemmin pitäneet ne miehet, joiden puoliso on työntekijäasemassa.

Vanhempainvapaan perustelut

Vanhempainvapaa mielletään vahvasti äidille ”kuuluvaksi”, koska sitä ovat pitäneet lähinnä naiset. Vaikka isien oikeus lastenhoitovapaaseen on

Taulukko 1. Vanhempainvapaan jakamiseen vaikuttaneita tekijöitä isäaineistossa, %

		Tiesi isän mahdollisuuksista	Keskusteli puolison kanssa	Teki laskelmia
Kaikki (N = 1 301–1 305)		83	57	47
Ikä				
alle 30	(N = 279)	76**	43***	51
30–39	(870)	84	59	46
40–	(155)	89	68	46
Ammatillinen koulutus				
ei ammatillista koulutusta	(90)	71**	44***	60*
ammattikoulu/-kurssi	(482)	80	49	44
opisto tai ammattikorkeakoulu	(432)	85	59	48
korkeakoulu	(287)	89	72	46
Ammattiasema				
työntekijä	(583)	79*	50***	47*
alempi toimihenkilö	(111)	84	60	50
asiantuntija	(228)	88	70	41
esimies/johtaja	(206)	90	59	50
Tulot ennen lasta mk/kk				
alle 10 000	(985)	83	56	47
10 000 tai enemmän	(292)	84	60	46
Työnantaja				
yksityinen	(800)	81***	53***	46
kunta	(133)	83	62	41
valtio	(139)	94	75	55
järjestö	(16)	100	56	50

* erot ovat tilastollisesti merkitseviä p = .05
 ** erot ovat tilastollisesti merkitseviä p = .01
 *** erot ovat tilastollisesti merkitseviä p = .001

historiallisesti äitien oikeutta uudempi asia, on isyysvapaa kuitenkin ollut olemassa jo 25 vuotta ja isien vanhempainvapaamahdollisuuskin 18 vuotta. Arkikielessä saatetaan silti edelleen yleisesti sanoa naisen olevan ”äitiyslomalla”, kun hän tosiasiassa on vanhempainvapaalla. Perheen lastenhoitoa koskevan päätöksenteon perusteluissa äidin ja naisen valinta jäädä kotiin näyttäytyy ensisijaisena (Kivimäki 2001).

Eivätkö isät sitten tiedä oikeuksistaan ja mahdollisuuksistaan, tietoyhteiskunnasta huolimatta? Tai vaikka mahdollisuus jäädä vanhempainvapaalle olisi tiedossa, pohditaanko perheissä kuitenkaan eri vaihtoehtoja? Ovatko käsitykset yleisimmin isän vapaan esteinä mainituista työtilanteesta ja taloudellisista syistä (Säntti 1990; Salmi & Lammi-Taskula 1999, Kivimäki 2001) niin itsestään selvviä, että niistä ei tarvitse edes keskustella?

Isäaineistossamme tiedon puute ei näyttäydy ko-

vin suurena, mikä liittyy tietysti aineiston vinoutteen vapaiden yleisyyden suhteen. Kuitenkin niistäkin miehistä, jotka itse olivat pitäneet vain isyysvapaan, kolme neljästä sanoi tienneensä mahdollisuudesta pitää myös vanhempainvapaata ja hoitovapaata. Myös äitiaineiston vastaajista 72 prosenttia sanoi tienneensä isän mahdollisuuksista, vaikka puoliso ei pitänytkaan vanhempainvapaata.

Parhaiten isän mahdollisuuksista olivat tienneet koulutetummat ja vanhemmat isät (taulukko 1). Korkeakoulututkinnon suorittaneista miehistä vain yksi kymmenestä ei ollut tiennyt isän mahdollisuuksista vanhempain- ja hoitovapaaseen, vailla mitään ammatillista koulutusta olevista tietämättömien osuus oli kolme kymmenestä. Äitien tietämättömyys isän mahdollisuuksista oli hieman suurempaa: korkeakoulututkinnon suorittaneista äideistä yksi kuudesta ja ilman ammatillista koulutusta olevista neljäsosa ei ollut tien-

nyt, että isäkin voisi pitää vanhempain- ja hoitovapaata.

Nuorista, alle 30-vuotiaista isistä lähes puolella vuonna 1999 syntynyt lapsi oli ensimmäinen ja ainoa, mikä voi selittää tiedon puutetta. 40 vuotta täyttäneistä kolme neljästä oli useamman kuin yhden lapsen isä ja joka toisella oli vähintään kolme lasta: isän mahdollisuudet ovat ehkä käyneet kerta kerralta tutummiksi. Myös äitiaineistossa nuoremmista, alle 30-vuotiaista pienempi osuus kuin vanhemmista naisista sanoi tienneensä isän mahdollisuuksista.

Jos isän mahdollisuudet ovat tiedossa, keskustellaanko niistä perheissä? Isäaineistossa niistä miehistä, jotka tiesivät isän mahdollisuuksista, 64 prosenttia oli keskustellut puolisonsa kanssa vanhempainvapaan jakamisesta ja 51 prosenttia oli tehnyt myös laskelmia siitä, miten isän pitämä vapaa vaikuttaisi perheen talouteen. Isän vapaa mahdollisuuksista tienneistä äideistä vain 35 prosenttia sanoi keskustelleensa asiasta puolisonsa kanssa ja laskelmia oli tehnyt ainoastaan 30 prosenttia.

Keskustelu puolisoitten kesken vanhempainvapaan jakamisesta lisääntyi iän ja koulutustason myötä. Akateemisesti koulutetuista isistä 72 prosenttia sanoi käyneensä puolison kanssa keskustelua vapaan jakamisesta, ilman ammatillista koulutusta olevista tai ammattikoulun käyneistä osuus oli alle puolet. Korkeasti koulutettujen perheissä ei kuitenkaan ollut tehty laskelmia vanhempainvapaan jakamisen vaikutuksista perheen talouteen yhtä usein kuin vähemmän koulutettujen tai työntekijäasemassa olevien perheissä.

Keskustelu oli yleisempää niissä perheissä, joissa isä ja/tai äiti työskenteli asiantuntijatehtävissä julkisella sektorilla. Ne äidit, joilla ei ollut voimassa olevaa työsuhdetta, olivat muita vähemmän keskustelleet puolisonsa kanssa vapaan jakamisesta. Valtion palveluksessa olevista isistä kolme neljästä, mutta yksityissektorilla työskentelevistä vain puolet oli keskustellut puolison kanssa vapaan jakamisesta.

Vanhempainvapaan väliin jättäneistä isistä 54 prosenttia ja sen kokonaan itse pitäneistä äideistä 61 prosenttia oli arvellut perheen talouden kärsivän, jos isä pitäisi vanhempain- tai hoitovapaata. Vain noin puolet näin arvelleista isistä ja reilu kolmannes äideistä oli kuitenkin tehnyt asiasta laskelmia. Mitä pienemmät tulot perheen äidillä oli ennen lapsen syntymää ollut, sitä yleisempää oli taloudellisiin syihin vetoaminen vanhempain-

vapaan jakamisen perusteluna. Arvelut talouden kärsimisestä olivat vaikuttaneet vapaan jakamiseen erityisesti nuorten, alle 30-vuotiaiden sekä vähemmän koulutettujen perheissä. Ammattikoulun suorittaneista isistä lähes puolet oli arvellut perheen talouden kärsivän isän vapaasta, mutta akateemisesti koulutetuista vain reilu kolmasosa. Jos puolisolilla ei ollut mitään ammatillista koulutusta, kaksi kolmesta isästä vetosi taloudellisiin syihin vanhempain- ja hoitovapaan jakamisessa. Näissä perheissä isän vapaa olikin kaikkein harvinaisin.

Isäaineistossamme lähes puolet vain isyysvapaan pitäneistä isistä oli kokenut, että pitkä poissaolo työstä olisi ollut hankalaa. Akateemisesti koulutetuista isistä 60 prosenttia kertoi tämän vaikuttaneen perheen ratkaisuihin vapaan käytössä. Kuitenkin vain yhdellä kymmenestä ratkaisuun oli vaikuttanut se käsitys, että isän työnantaja ei olisi pitänyt pitkää perhevapaata suotavana. Kyse oli siis miehen omasta arviosta, joka ei perustunut keskusteluun työnantajan kanssa. Äideistä vain muutama prosentti kertoi työnantajan suhtautuvan kielteisesti pitkiin perhevapaisiin; korkeasti koulutetut naiset kertoivat tämän vaikuttaneen vapaan käyttöön hieman muita yleisemmin (5 %). Asiantuntijatehtävissä oleville äideille pitkä työstä poissaolo oli hankalinta, ja se oli vaikuttanut vapaan jakamiseen yhdellä viidestä vastaajasta.

Suomalaisäitejä kannustetaan imettämään WHO:n suositusten mukaisesti: täysimetystä 4–6 kuukautta ja rintamaitoa muun ravinnon ohella kahden vuoden ikään tai pidempäänkin. Viime vuosien aikana imetys on jonkin verran yleistynyt, mutta täysimetettyjä oli vuonna 2000 neljän kuukauden ikäisistä vauvoista vain 14 prosenttia (Hanusen 2002). Imetyssuositusten on arveltu lisäävän ”hyvän äidin” paineita ja siten heikentävän mahdollisuuksia jakaa vanhempainvapaata äidin ja isän kesken (Salmi & Lammi-Taskula 1999).

Koska äiti voi jatkaa osittaista imetystä työhön palaamisen jälkeenkin, selvitimme nimenomaan täysimetyksen merkitystä vanhempain- ja hoitovapaan käytölle perheissä. Puolet niin isistä kuin äideistäkin kertoi vapaan jakamiseen puolisoitten kesken vaikuttaneen sen, että äiti oli halunnut noudattaa täysimetystä. Täysimetykseen vetosivat yhtä usein niin itse vanhempainvapaalla olleet kuin vapaata pitämättömätkin isät. Jälkimmäisten joukossa vallitsi kuitenkin suurempi epätietoisuus imetyksen merkityksestä vapaan käytölle: 16 pro-

senttia ei osannut sanoa, oliko ratkaisuun vaikuttanut täysimetys vai ei. Yhdeksän kymmenestä imetyksen maininneista isistä kertoi, että äiti halusi noudattaa täysimetystä enintään puoli vuotta; täysimetys ei siis sinänsä estänyt isän vanhempainvapaata. Äitiaineistossa yli puoli vuotta täysimetystä halunneiden naisten osuus oli noin kymmenesosa riippumatta siitä, oliko puoliso ollut vanhempain- tai hoitovapaalla.

Noin neljäsosa isistä, mutta äideistä lähes puolet oli sitä mieltä, että lapsen hoitaminen kuuluu ensisijaisesti äidille, ja sen mukaan määräytyi vanhempain- ja hoitovapaan käyttö perheessä. Yhtäältä ammattikoulun käyneet, toisaalta johtavassa tai esimiesasemassa olevat isät ajattelivat näin jonkin verran muita miehiä yleisemmin. Mitä nuorempi äiti, sen yleisemmin hän piti lapsen hoitamista äidin tehtävänä. Äitien asenteissa oli suuria eroja koulutustason ja ammattiaseman mukaan. Yliopistotutkinnon suorittaneista ja asian tuntijatehtävissä toimivista äideistä vain kolmannes piti lapsen hoitoa äidin tehtävänä, mutta vaila amatillista koulutusta olevista peräti 61 prosenttia. Toimihenkilönaisten keskuudessa äitikeskeisyys oli yleisempää kuin työntekijäasemassa olevilla. Äidin asenne heijastui vapaan käytössä: jos lastenhoidon ajateltiin kuuluvan äidille, isä oli harvemmin jäänyt vanhempain- tai hoitovapaalle.

Pohjoismaisissa isän vanhempainvapaata koskevissa tutkimuksissa on viitattu myös isän omaan haluun pitää vapaata ja hoitaa lasta (Holter & Aarseth 1994; Brandth & Överli 1998; Olsen 2000). Kysyimme isiltä, liittyikö halu jäädä hoitamaan lasta yhtäältä siihen, että lasta oli yritetty ja toivottu pidemmän aikaa, tai toisaalta siihen, että isä halusi pitää taukoa monen vuoden työnteon jälkeen. Vanhempainvapaata pitäneistä isistä jopa 62 prosenttia kertoi kaivanneensa taukoa työnteosta, 40 vuotta täyttäneistä tämä oli vaikuttanut vanhempainvapaan jakamiseen kolmella neljällä. Isän tauon tarve oli vaikuttanut vapaan pitämiseen eniten ammattikoulun suorittaneiden miesten perheissä ja vähiten korkeakoulututkinnon suorittaneilla.

Kannustavatko isäkiintiö ja osa-aikavapaa miehiä vanhempainvapaalle?

Aineistomme kerättiin noin vuotta ennen uusimpien lainmuutosten – vanhempainvapaan ”isäliisän” ja osittaisen vanhempainvapaamahdollisuu-

den – voimaantuloa. Pienten lasten vanhemmat eivät tuossa vaiheessa olleet kovin innostuneita perhevapaiden pitämisestä osa-aikaisena, eikä välitsevasta vanhempainvapaakaudesta haluttu irtottaa isälle omaa osuutta. Mahdollinen isäkiintiö haluttiin mieluummin sijoittaa vanhempainvapaakauden jatkeeksi, mutta tätäkin kannatti varauksetta vain vajaa kolmannes isistä ja äideistä. (Salmi & Lammi-Taskula 2002.)

Isäkiintiön käyttäminen merkitsee perheelle sitä, että äiti palaa työhön, työnhakijaksi tai opintojensa pariin viimeistään kaksi viikkoa ennen vanhempainvapaakauden päättymistä ja isä jää hoitamaan lasta kuukauden ajaksi. Isän kuukauden mittainen perhevapaa on tähän asti ollut melko harvinainen ilmiö suomalaisessa työelämässä. Isyysvapaa on ennen lainmuutosta kyllä muodostunut jonkinlaiseksi selviöksi, mutta sitäkään eivät läheskään kaikki isät ole pitäneet täysimittaisena (kolme viikkoa).

Kyselymme tulosten perusteella isyysvapaan käyttö on yleisintä korkeasti koulutetuissa perheissä. Koulutettujen äitien koulutetut miehet pitävät isyysvapaata, ja helpointa sen pitäminen on siinä vaiheessa, kun työura ei ole vielä edennyt ”liian pitkälle”. Esimiesasemaan liittyvä vastuu ja työ määrä merkitsevät sitä, että useamman viikon poissaolo tulee vaikeammaksi. Myös isän toimialalla on merkitystä: naisvaltaisella sosiaali- ja terveysalalla on totuttu työntekijöiden perhevapaasiin, miesvaltaisella rakennusalalla niitä ehkä vielä jonkin verran oudoksutaan.

Vaikka korkeasti koulutetut isät pitävät muita miehiä enemmän myös vanhempainvapaata, heidän vapaansa ovat lyhyempiä kuin vähemmän koulutettujen isien vanhempainvapaat. Isän vanhempainvapaa on yleisempi päälle kolmikymppisten kuin sitä nuorempien keskuudessa. Tämä saattaa liittyä siihen, että esiköisen kanssa isät jäävät harvemmin pidemmälle vapaalle; seuraavien lasten kohdalla isän mahdollisuudet ovat jo paremmin tiedossa ja asiasta käydään enemmän keskustelua perheessä.

Perheen äidin asema työelämässä vaikuttaa vahvasti isän perhevapaan käyttöön. Korkeasti koulutetut ja vaativissa asiantuntijatehtävissä työskentelevät naiset yhtäältä ajattelevat lapsen hoidon kuuluvan myös isälle, toisaalta kokevat hankalana olla pois työstä kovin pitkää vapaakautta. Vaikka korkeasti koulutetut äidit olivat innokkaimpia imettäjiä, lapsen täysimetys ei vastaajien enemmistöllä jatkunut niin pitkään, että se olisi

ollut isän vanhempainvapaan este. Kyselyn tulosten perusteella voisikin otaksua, että uutta vanhempainvapaan isälisää käytetään eniten perheissä, joissa äidillä on puolisoaan parempi koulutustaso ja hyvä työmarkkina-asema.

Osa-aikainen työ ei Suomessa ole kovin yleistä ja siihen suhtaudutaan melko varauksellisesti; toisaalta joillakin aloilla on toteutumaton osa-aikalukkuutta (Julkunen & Nätti 1997). Kyselymme vastanneista työssä käyvistä isistä 94 prosenttia teki kokopäivätyötä ja vain muutama prosentti aikoi pitää osittaista hoitovapaata eli työkennellä osa-aikaisesti. Joka viides isä olisi halunnut tehdä osa-aikatyötä, mutta se ei hänen mukaansa ollut mahdollista taloudellisista syistä, työn luonteesta johtuen, tai osa-aikatyötä ei yksinkertaisesti ollut isän käsityksen mukaan tarjolla. Yli puolet vastaajista ilmoitti, ettei ollut lainkaan harkinnut osa-aikatyön mahdollisuutta omalla kohdallaan. Akateemisesti koulutetuista miehistä hie- man muita suurempi osuus joko aikoi tai olisi halunnut tehdä osa-aikatyötä.

Suhtautuminen uuden mallin mukaiseen osa-aikaiseen vanhempainvapaaseen, jossa molemmat vanhemmat lyhentävät työaikaansa, oli myönteisintä nuorilla, alle 30-vuotiailla isillä ja äideillä.

Akateemisesti koulutetut ja asiantuntija- tai esimiesasemassa olevat isät ja äidit suhtautuivat siihen kielteisemmin kuin vähemmän koulutetut ja työntekijäasemassa olevat, joista yli puolet ei osannut sanoa kantaansa. Tieteen ja taiteen alalla työskentelevillä suhtautuminen oli myönteisintä, tekniikan ja kaupallisella alalla kielteisintä. Osa-aikaisen vanhempainvapaan käyttäjiä saattaisi siis vastaisuudessa löytyä sellaisista perheistä, joissa molempien työ on melko autonomista, ilman että siihen liittyy esimiestehtäviä tai lyhyen aikavälin tulospaineita.

Taloudelliset syyt heikensivät kyselymme tulosten mukaan isän mahdollisuutta jäädä vanhempainvapaalle erityisesti nuorissa työläisperheissä. Vaikka korkeasti koulutetut puoliset keskustelivat vapaan jakamisesta, siihen liittyviä laskelmia tehtiin eniten vähemmän koulutettujen keskuudessa. Vanhempainpäivärahan tason nostaminen edistäisi siten varsinkin pienituloisten perheiden mahdollisuuksia jakaa vapaa äidin ja isän kesken. Asiantuntijatehtävissä toimivien kohdalla isien asemaa edistäisi ehkä parhaiten työkuluttuurin kehittäminen pitkäjänteisemmäksi ja perheen tarpeiden suuntaan joustavammaksi.

KIRJALLISUUS

- BEKKENGEN, LISBETH: Män som ”pappor” och kvinnor som ”föräldrar”. *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1/1999
- BRANDTH, BERIT & ÖVERLI, BENTE: Omsorgspermisjonen med ”kjaerlig tvang”. En kartlegging av fedrekvoten. Trondheim: Allforsk, 1998
- CARLSEN, SÖREN: Men's Utilization of Paternity Leave and Parental Leave Schemes. In: Carlsen, Sören & Elm Larsen, Jörgen (eds.): *The Equality Dilemma. Reconciling Working Life and Family Life, viewed in an Equality Perspective. The Danish Example.* Copenhagen: The Danish Equal Status Council, 1994
- HASUNEN, KAIJA: Imeväisikäisten ruokinta Suomessa vuonna 2000. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2001: 12. Helsinki 2002
- HOLTER, ÖYSTEIN GULLVÄG & AARSETH, HELENE: *Mäns livssammanhang.* Stockholm: Bonniers, 1994
- JULKUNEN, RAIIJA & NÄTTI, JOUKO: Työn jakaminen. Tampere: Vastapaino, 1997
- KIVIMÄKI, RIIKKA: Hoitovapaat työpaikan ja perheen arjessa. Tampereen yliopisto, Työelämän tutkimuskeskus. Työraportteja 60/2001. Tampere 2001

- LAMMI-TASKULA, JOHANNA: Miesten perhevapaat. Työ ja perhe -kyselyaineiston tuloksia. Työelämän ja perhe-elämän yhteensovittamisprojekti, Työpapereita 3/1998. Helsinki: Stakes, 1998
- OLSEN, BENTE MARIANNE: Nye fedre på orlov. København: Københavns Universitet, Sociologisk Institut, 2000
- PLANTIN, LARS: Mäns föräldraskap. Om mäns upplevelser och erfarenheter av faderskapet. Göteborg: Göteborgs Universitet, Institutionen för socialt arbete, 2001
- SALMI, MINNA & LAMMI-TASKULA, JOHANNA: Parental leave in Finland. In: Moss, Peter & Deven, Fred (eds.): *Parental Leave: Progress or Pitfall? Research and Policy Issues in Europe.* NIDI/CBGS Publications, vol. 35, The Hague/Brussels 1999
- SALMI, MINNA & LAMMI-TASKULA, JOHANNA: Mitä pienten lasten vanhemmat haluavat perhepolitiikalta? *Yhteiskuntapolitiikka* 67 (2002): 6, 578–583
- SÄNTTI, RIITTA: Hoitovapaan käyttö ja lasten hoitomuodon valinta. Sosiaali- ja terveysministeriö, Kehittämisosaston julkaisuja 1990: 1
- TAKALA, PENTTI: Lastenhoito ja sen julkinen tuki. Tutkimuksia 110. Saarijärvi: Stakes & Kela, 2000.